

Література: *Білик - Лиса 1999*: Білик-Лиса Н. Богдан Лепкий у духовному відродженні українського народу. – Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка, Інститут національного відродження України. – Збруч, 1999. – 144 с.; *Білоус 1998*: Білоус П. Становлення літературних жанрів за часів Київської Русі в інтерпретації Богдана Лепкого // Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття: матер. Всеукр. наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження письменника; [Н. М. Поплавська (ред.)]; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 1998. – С. 233 – 237; *Горбач 1991*: Горбач О. Б. Лепкого «Начерк історії української літератури» // Богдан Лепкий. Начерк історії української літератури. Фотопередрук з передмовою Олекси Горбача. – Мюнхен, 1991. – Кн. 1. – С. 1 – 13; *Гром'як 1997*: Гром'як Р. Т. Літературно-критична діяльність Богдана Лепкого / Роман Гром'як // Давнє і сучасне. – Тернопіль: Лілея, 1997. – С. 211 – 216.; *Лепкий 1991*: Лепкий Б. Начерк історії української літератури / Фотопередрук з післямовою Олекси Горбача / Богдан Лепкий. – Мюнхен, 1991. – 334 с.; *Мишанич 1991*: Мишанич О. Давнє українське письменство в науковій та художній спадщині Б. Лепкого // Високе небо Богдана Лепкого – Бережани – Тернопіль: Джура, 2001. – С. 41 – 50.; *Поплавська 1998*: Поплавська Н. Українське письменство ХІІІ – ХVІ століть у літературознавчій концепції Богдана Лепкого // Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття: матер. Всеукр. наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження письменника. – Т., 1998. – С. 242 – 244.

Статья посвящена проблеме межлитературных контактов в «Начерке истории украинской литературы» Б. Лепкого, которые способствовали усвоению европейского литературного опыта и выработке собственной тематики, образной самобытности, жанровой системы.

Ключевые слова: *история литературы, фольклор, жанр, межлитературные контакты, влияние, заимствование.*

Володимир Працьовитий, проф. (Львів)

ББК 821.161. 2 – 312.09

ББК 83. (4УКР)

Художня інтерпретація постаті Мазепи в однойменному романі Богдана Лепкого

У статті «Художня інтерпретація постаті Мазепи в однойменному романі Богдана Лепкого» автор зробив спробу простежити, як письменник, інтерпретуючи в художньому творі багатогранний образ гетьмана Івана Мазепи, намагався порушити надзвичайно актуальні проблеми, які потребували нагального вирішення для утвердження української нації.

Ключові слова: *Мазепа, трилогія, образ, нація, національний характер.*

Іван Мазепа – це світовий образ. До його відтворення зверталися Є.Аладьїн, П. Голота, Д. Мордовцев, Ж. Ресіг'є, Ф. Вольтер, Д. Байрон, В.Гюго, А Мютцельбург, Анрі Констан д'Орвіль, В. фон Гайденштам, Р.Готтшаль, О. Пушкін, К. Релеєв, Ю. Словацький, Т. Шевченко, С.Руданський, Л. Старицька-Черняхівська, В.Сосюра та багато інших видатних митців, які по-різному зображували цю унікальну постать.

У трилогії «Мазепа (Мотря, Не вбивай, Батурина)» Богдан Лепкий, за словами Федора Погребенника, «відійшов від усталеної в західноєвропейській літературі традиції зображувати Івана Мазепу як романтичного героя, захопленого переважно своїми любовними історіями» і показав його «як державного діяча, політика й дипломата, який своє особисте життя зумів підпорядкувати вищим інтересам» [Погребенник, 1993, с. 44.]. Зосередивши увагу на останньому етапі діяльності гетьмана, коли він намагався зберегти залишки української автономії, автор створив позитивний образ гетьмана – взірця для майбутніх поколінь українців. Такий підхід до зображення видатної постаті української історії цілком закономірний. Адже, як стверджує Марія Білоус-Гарасевич, «походить Богдан Лепкий зі старої священичої родини, де плекалися національні традиції, аристократизм духу, мистецтво, українські державницькі ідеї, де кожен день був безпосередньо пов'язаний з рідним народом, жорстоке тверде життя якого входило в хату священика і в душу повним жмутком болю, турбот жури, злиднів, розпачу неволі та промінням радості і повноводною рікою народних традицій та мудрості» [Білоус-Гарасевич, 2002, с. 16]. І тому в образі Мазепи проглядають риси самого Лепкого, якому Мазепа був близький за духом та уподобаннями. Постать гетьмана була «найбільш співзвучна з цілим комплексом національних прагнень самого Лепкого» [Білоус-Гарасевич, 2002, с.20], – зазначає дослідниця.

У трилогії «Мазепа» автор поєднує дві часові площини: період гетьмана Мазепи і період Богдана Лепкого, коли гостро постала проблема утвердження української нації. Опираючись на конкретні історичні факти подій початку ХVІІІ століття, письменник вибудував історіософську концепцію, що

дозволило йому порушити найважливіші проблеми українства з урахуванням звичаїв, традицій, ментальних особливостей та морально-етичних орієнтирів.

Іван Мазепа (1639 – 1709) – видатна постать України. Будучи гетьманом України з 1687 до 1709 року, проявив себе як великий діяч української державності. Він прагнув об'єднати в єдину державу Гетьманщину, Правобережжя, Запоріжжя, Слобожанщину й Ханську Україну з метою встановити міцну автократичну гетьманську владу із збереженням традиційної системи козацького устрою. В цей період Україна зробила значний поступ в політичному, економічному та освітянському напрямках. На високий щабель Мазепа підніс українське господарство, дбав про розвиток науки, освіти, мистецтва, культури, був великим і щедрим меценатом – будував церкви, школи, приюти в Києві, Чернігові, Переяславі, виділяв великі кошти на освіту та культуру.

Виділяючи гроші на церкви й монастирі, гетьман прагнув прихилити до себе духовенство й віруюче громадянство. Посилаючи молодь вчитися за кордон, він хотів витворити якнайбільше свідомої української інтелігенції, а також наділяв маєтками старшин, сподіваючись, що вони не будуть зазірати на Москву й Польщу, а триматися України.

Щоб урятувати Україну від експансії Москви, яка мала на меті знищити залишки української державності, Іван Мазепа пішов на союз з польським королем Станіславом Ліщинським і шведським королем Карлом XII. Але українсько-московська війна 1708 – 1709 рр., закінчилася поразкою союзників. Мазепа й Карл XII з рештками шведського і українського війська подалися на еміграцію до Туреччини. Мазепа, зламаний невдачею, віком і хворобою, помер Бендерах, вночі з 21 на 22 вересня 1709 року.

У романі Богдан Лепкий показує, що Мазепа добре усвідомлював своє становище і розумів, на що він йшов. Але в нього не було іншого виходу. Ситуація була критичною: Петро I вирішив скасувати козацький устій на Україні й завести московські порядки – київське, волинське й чернігівське князівства віддати іншим, а Мазепу зробити герцогом, забравши у нього військо. Обурювало гетьмана те, що царські ратники не тільки забирали харчі та пашу, а й життя людського не шанували – катували чоловіків, гвалтували жінок і дівчат та вбивали навіть дітей. І гетьман ніяким чином не хотів допустити, щоб чужинці сиділи на нових престолах пошматованої української землі. Замість виборних старшин козаками мали командувати московські бояри. «Краще зі шаблею у руці згинути чесно, ніж соромно пхати шию в ярмо» [Лепкий, 1991, II: 13], – рішуче заявляє Іван Мазепа. Він вважав, що має продовжити лінію Виговського, Дорошенка, Самойловича, Многогрішного, Сомка та інших, які намагалися відстояти українські національні інтереси. Його в цьому прагненні підтримали козацькі старшини. «Пощо ж нам гаятися, якої ще більшої наруги дождатися? Затягують петлю на шиї нашій чимраз то кріпше, зашморгують нас. Усі ми бачимо, до чого воно йде. Вони хочуть Україну не лише поневолити до решти, але хочуть злити її з Московщиною в одно, хочуть переорати наші останні межі, щоб був один великий царський лан, а на ньому цар-ратай, що оре його нашим списами і шаблями і гноїть козацьким трупом на московську пшеницю. Спасаймося, рятуй ти нас, поки пора» [Лепкий, 1991, II: 13 – 14], – звертається до нього старшина Ломиковський.

Наближався вирішальний момент не лише для України, але, мабуть, для історії цілого Сходу. Саме в такий період Богдан Лепкий прагнув відтворити діяльність гетьмана Мазепи, який хотів упорядкувати руїну і на згарищах збудувати нову й сильну державу. Перед Україною постав цивілізаційний вибір. І тому Богдан Лепкий показує Івана Мазепу політиком європейського типу, який схилився до союзу з Карлом XII. Європейський демократизм Мазепи автор протиставляє азіатському авторитаризму Петра I. Гетьман не любив Петра. Це був варвар, а Мазепа ненавидів варварство: «Петро вдає європейця, але в душі він азіат, орієнтальний деспот. Він знущається над мільйонами свого власного народу, а що ж буде, коли нас прибере в руки? Петро не шанує людини, не любить її, навіть свого рідного сина. Кунсткамера, статуї, французькі танці й компліменти, а перед вікнами балевої зали людські голови на палях торчать і сморід з них зливається з запахом дорогих, заграничних парфум» [Лепкий, 1991, I: 32 – 33].

Мазепа усвідомлював, що союз з Москвою згубний для України: «Проливаємо кров не за будуче наше, а лиш за гіршу долю. Помагаємо Петрові побити шведа, а забуваємо, що буде це також перемога над нами. Побідоносний цар запряже нас до свого тріумфального воза, як рабів, щоб тягли його колісницю» [Лепкий, 1991, I: 413]. І слова гетьмана виявилися пророчими. Варварство азіатів виразно проявилось при знищенні Батурина та його мешканців. Спостерігаючи за діями москалів, Мотря дивувалася, як «наказ одного чоловіка перемяє тих людей у звірів» [Лепкий, 1991, III: 347]. Батуринці, які сповняли свій обов'язок перед гетьманом і захищали рідне місто, сподівалися справедливого царського присуду. Але слова Меншикова вмить розвіяли їхні очікування. Представник царської влади називав їх «розбишачами», «зłodіями», «горлорізами нерозкаяними», «черкаським кодлом», «стервом вонючим». «Я вас, сукиних синів, заставлю так умирати, як не вмирав ще ніхто на світі, що від того дерева повсихають і земля зробиться неродючою надовго. Я ваше зрадницьке гніздо переверну догори

коренем, зруйную, рознесу, щоб і сліду не осталося з вашої поганої породи» [Лепкий, 1991, III: 405], – кричав Меншиков і віддавав накази: «Що третього – на паль, що четвертого – колесувати, інших повісити, як собак» [Лепкий, III: 405]. І за його наказом колесували, всаджували на палі, припікали залізом, вішали і відрубували голови. Жоден двір не вцілів. Було вимордовано дідів, батьків, синів і внуків, жінок і дівчат. Жодної живої душі не залишилося в Батурині.

У романі маємо, за кваліфікацією Олександра Ткачука, різні типи нараторства: гетеродієгетичний наратор, який не є персонажем ситуацій, про які він розповідає; гомодієгетичний наратив, у якому наратор є персонажем в оповідуваних ситуаціях і подіях; автодієгетичний наратив – першоособовий наратив, в якому наратор є також головним персонажем; діалогічний наратив, що характеризується взаємодією кількох голосів, свідомостей чи світобачень, жоден з яких не об'єднує [Ткачук, 2002].

Різноманітні форми оповіді Богдан Лепкий використав для того, щоб масштабно відтворити національну, соціальну та політичну ситуацію в Україні на початку XVIII століття. Тому трилогію «Мазепа» можна цілком сміливо назвати національно-політичним, *історіософським романом*, у якому автор намагається скрупульозно проаналізувати минуле України і спрогнозувати її майбутнє, опираючись на реалії тогочасної дійсності. «На конкретно-історичному рівні твору письменник ставить акцент на тому, що державотворча ідея – єдиний засіб збереження етносу як народу, необхідна умова створення реальної державної концепції» [Литвиненко, 2001: 158]. У такий спосіб письменник намагається загострити увагу на тих проблемах, які потребували нагального вирішення для української нації.

Образ гетьмана України займає центральне місце у творі. Він романтизований та ідеалізований. Автор трактує Івана Мазепу не тільки як національного генія України, а й авторитетного провідника свого народу. «Цю особистість письменник розглядає крізь національно-державницьку призму» [Литвиненко: 16]. У романі домінує державотворча ідеологія. Тому найважливішою проблемою Б. Лепкий вважав проблему проводу, і на роль національного провідника найбільше підходив гетьман Мазепа. Коли Петро I намагався різними привілеями схилити Мазепу на свій бік, він чітко визначився, що «мальованим гетьманом» не буде, і «за титул князя римської держави» не продасть України, і його не піддурять ані герцогством цісарським, ані кирею горностаєвою, ані княжою короною, ані всякими непотрібними марнотами.

Іван Мазепа дав клятву своїм старшинам боронити рідний край: «Кличу всемогучого Бога на свідка, во Тройці святій всюди сущого, і матір Божу, заступницю нашу, і святого Михаїла, опікуна лицарського українського, кличу й заприсягаюся перед вами і перед будучністю народу нашого, споконвіку вольного, а тепер у тяжке чуже ярмо закутого, що не ради користі своєї особистої, не ради почестей, буцімто високих, а на ділі пустих і нікчемних, не ради багатства, котрого я не потребую, бо його на другий світ не заберу з собою, а задля вас усіх, що під моїм урядом і регіментом есте, для жінок і дітей ваших, для загального добра матері нашої рідної – України безталанної, для користі війська запорозького й народу українського, для збільшення і помноження військових прав і вольностей наших, хочу я і бажаю всею душею і всім помишленієм моїм за помочою Божою так зробити, щоби ви з жінками і дітьми своїми і весь наш край рідний з військом преславним запорозьким ні під царем, ні під королем, ні під ханом, ні під жодним ворогом нашим не загинули, лиш осталися вольними і незалежними од нині і до віку віков!» [Лепкий, 1991, I: 29].

Для підсилення художнього ефекту центрального образу письменник подає кілька портретних характеристик гетьмана Мазепи: «Гетьманське обличчя, хоч старе, було таке свіже й гарне, що всякий мимохить шанував його» [Лепкий, 1991, I: 12]. Зображуючи привабливу зовнішність героя, письменник тенденційно намагався викликати до нього симпатію.

Б. Лепкий також намагається розкрити психологічний стан персонажа: «Гетьман умів панувати над собою. Ніколи його обличчя не зраджувало перед людьми того, що діялося в душі. В душі лютувала буря, на обличчі була погода: гладке високе чоло, глибокі, темні, вдумливі очі, приваблива усмішка на вузьких устах, – гетьман являвся людям, як мистецький портрет Ван Дейка» [Лепкий, 1991, I: 243]. Такий вроджений артистизм дозволяв Мазепі довгий час вдавати з себе вірного слугу Петра I, щоб мати змогу шукати шляхи визволення України з-під московського ярма та приховувати свої наміри від ворогів і недоброзичливців. Його зовнішній вигляд, молодеча рухливість, стриманість в жестах і словах свідчать про внутрішню гармонійність, зібраність і змобілізованість.

Іван Мазепа добре володів дипломатичним хистом, але йому нелегко було узгодити різні інтереси розшарованого українського суспільства. Не один мав на гетьмана жаль, але ніхто не ставив під сумнів його талант правителя, наукою просвіченого і довгим життєвим досвідом збагаченого. Всі знали, що з будь-якої халепи гетьман зуміє виплутатися. Так було з Палієм, з поляками і з Москвою. Мазепа намагався вдержати за Україною якнайбільше української землі. Хоч і як насадили на нього поляки,

щоби він віддав їм Правобережну Україну, та гетьман не піддався і тримав її під своєю булавою. А здійснити це в умовах української реальності, коли кругом снували московські шпики та свої «доброзичливіці» намагалися підстергти якийсь необачний крок, було непросто. Тому Мазепа розумів, що не всі вони підуть сліпо за ним, здаючись на його розум і характер. Для багатьох приватний інтерес переважав ідею національного визволення. І таких, що на них можна цілком покладатися, у гетьмана було небагато. І тут автор не тільки розкриває сумніви гетьмани, а й розкриває менталітет українців, які міцно прив'язані до землі, до господарства, і не завжди готові реалізувати свої мрії через страх втратити набуті позитки.

Богдан Лепкий з різних боків характеризує Мазепу через діалоги і монологи. Для цього він передає роздуми вартового сердюка про те, що гетьман чортові душу запродав: «Кажуть, хованця собі тримає, той його якимись мастями смаує, і від того його тіло не старіється. Жінки липнуть до нього, як мухи до меду, а він не дуже то й відганяється від них. Любить, кажуть жінок. Та як їх не любити?» [Лепкий, 1991, I: 30], але водночас вартовий сердюк визнає, що гетьман лад тримає і немає такої різанини, як за руїни бувала.

Іван Мазепа сам характеризує себе перед Орликом: «Мазепа – не авантюрист і не примхований дідуся. Мазепа знає, що робить. Вірте йому». [Лепкий, 1991 II: 73]. Але переконати людей у своїй правоті йому було нелегко, хоча він володів унікальною харизмою, вмів впливати на людей, безпомилково розгадувати потаємні думки своїх супротивників і ворогів, був мудрим та далекоглядним політиком. «Як чоловік освічений, і з книжок, і з досвіду вчений, він бачив усю небезпеку такого політичного кроку, не запалювався, як молодик, не дурих себе надто великими сподіваннями, лише обережно, розглядаючись на всі сторони, йшов вперед до наміченої цілі, не зриваючи поки що за собою мостів, бо, може, ще доведеться ними назад переходити річку» [Лепкий, 1991, II: 35], – так характеризує гетьмана автор.

Мазепа вмів обходитися з людьми. Тактовністю, вишуканими манерами, унікальним аналітичним розумом він зачаровував жінок. І гетьман не приховував того, що він любив жінок: «Краса вражає мене, а краса людська тим паче. Як побачу гарну людину, то ніби новий дух вступає в моє тіло. Почуваю в собі нову охоту працювати, боротися, добувати. ...Коли б я нараз перестав на жінок дивитися, то чи не знікчемнів би я, не постарівся, не збайдужів до життя? І що з того за хосен був би для України?» [Лепкий, 1991, I: 52 – 53], – оправдується він перед матір'ю. Тобто, всі свої вчинки гетьман підпорядковує національним інтересам. Закохавшись у Мотрю Кочубеївну, він дивиться на їхні взаємини очима державного мужа: «Я вас на велике діло кличу і на важке, не для розваги старого женолюба, не хочу вас впускати у свою хату, як ясне сонце у замкнену трапезну, в котрій вже повечеряно суто. Хочу, щоб ви знайшли щастя, котрого ваша душа бажає, іншого від звичайного, людського щастя» [Лепкий, 1991, I: 173].

Мазепа відверто висловлює свої почуття до Мотрі. Його зізнання сповнене теплотою, ніжністю, палкою пристрастю та благородством: «Остання ти моя любов, як остання, найкраща весна в моєму бурхливому житті. Хочу втішатися тобою, хочу забути про осінні негоди, про туман, що закривав добро і красу перед моїми очима, і, осяєний тобою, як видивом небесним, в невідоме іти» [Лепкий, 1991, I: 348 – 349] – зізнається він. Любов надавала йому сили і була його зняряддям «до визволення, до слави, до величчя, до здійснення мрії» [Лепкий, 1991, I: 349]. В пориві кохання він хотів озолотити, пожемчужити свою обраницю і посадити її, як княгиню, на золотокованім престолі на втіху собі і на славу України.

Гетьман щиро бажає одружитися з Мотрею. Але вона була його похресницею. А за християнськими канонами хрещений батько не мав права одружуватися зі своєю хрещеною донькою. Проти були і батьки Мотрі. Не зрікаючись любові, як справжній державний муж, гетьман відмовився від свого особистого щастя на користь загальнонаціональної справи, але мрії Івана Мазепи не здійснилися. Він не зміг здобути перемоги в українсько-московській війні. Поразка обернулася важкими втратами для України. Мазепа був підданий анафемі. Його століттями проклинали і «мазепинцями» називали тих, хто не цурався своєї батьківщини, твердо дотримувався своєї віри, шанував мову, культуру, власну історію, примножував традиції та звичаї українського народу. І тому, незважаючи на величезні зусилля, спрямовані на дискредитацію гетьмана Івана Мазепи, його світле ім'я стало символом свободи, патріотизму та незалежності української держави.

Богдан Лепкий у трилогії «Мазепа» створив багатогранний та самобутній образ українського гетьмана – патріота, державотворця, відданого борця за права українців жити у своїй незалежній державі. Відтворюючи діяльність Івана Мазепи в останній період його життя, коли він намагався врятувати Україну від експансії Москви, автор розкрив багатогранний національний характер героя і водночас порушив надзвичайно важливі проблеми української нації, яка прагнула утвердити себе у світі та знайти своє місце під сонцем.

Література: *Білоус-Гарасевич 2002:* Білоус-Гарасевич М. Богдан Лепкий. Від ювілею до ювілею... / Марія Білоус-Гарасевич. – Івано-Франківськ, 2002. – 39 с.; *Литвиненко 2001:* Литвиненко Т. Історіософська концепція пенталогії Б. Лепкого «Мазепа» та її художня реалізація / Тетяна Литвиненко. – Суми, 2001. – 164 с.; *Лепкий 1991:* Лепкий Б. Мазепа: Трилогія. I. Мотря. – Львів, 1991. – 424 с.; *Лепкий 1991:* Лепкий Б. Мазепа: Трилогія. II. Не вбивай; III. Батурин. – Львів, 1991. – 488 с. *Погребенник 1993:* Погребенник Ф. Богдан Лепкий / Федір Погребенник. – К., 1993 – 63 с.; *Ткачук 2002:* Ткачук О. Наратологічний словник/ Олександр Ткачук. – Тернопіль, 2002. – 173 с.

Надія Білик, доц. (Тернопіль)

ББК 83.3 (4 Укр)

УДК 821.161.2

Повість Богдана Лепкого «Сотниківна»: історико-культурний аспект

У статті на основі архівних джерел та друкованих матеріалів досліджено історичну повість Б. Лепкого «Сотниківна». Встановлено місце письменника в історії української культури.

Ключові слова: Богдан Лепкий, повість, Конотоп, битва, Виговський.

Bilyk N. Bohdan Lepkyi's historical novel «Sotnykivna»: historical-and-cultural aspect

On the basis of the archives documents and published materials Bohdan Lepkyi's historical novel «Sotnykivna» has been investigated in the paper. The place of Lepkyi, as a writer, educator, citizen, in the history of Ukrainian culture has been determined.

Key words: B. Lepkyi, novel, Konotop, battle, J. Vyhovsky.

Богдан Лепкий, на наш погляд, як жодний інший із українських письменників, вплинув на формування національної свідомості українського народу й, разом із тим, української духовності. З цього погляду його історична проза має першорядне значення для окреслення місця митця в тогочасному літературному процесі. Саме завдяки епопеї про гетьмана Івана Мазепу, повістям «Сотниківна», «Вадим», «Крутіж», оповіданню «Орли» Б. Лепкий став найпопулярнішим українським письменником у Галичині в першій половині ХХ ст.

Значна увага дослідників приділяється історичній епопеї Б. Лепкого «Мазепа», про що свідчать студії Т. Литвиненко, Н. Лупак, Н. Білик, ін. Поза колом наукових зацікавлень лепкознавців залишилась повість «Сотниківна». Мета дослідження – проаналізувати історико-культурологічний аспект повісті Б. Лепкого «Сотниківна» та її інсценізацій. Звернення Богдана Лепкого у 1920 – 1930-х рр. до історичної тематики було не випадковим. Розповідаючи про минуле, митець аналізував причини поразки національно-визвольних змагань українців на початку ХХ ст. За словами М. Рудницького, літературний доробок Б. Лепкого «мав відповісти загальнонаціональній потребі після національної катастрофи: бачити перед собою якнайбільше зразків патріотизму, героїства, самопожертви, прикладів державного будівництва» [Рудницький 1992: 30]. Твори митця мали задовольнити нестачу «виховної лектури для народу, що саме вела б його на шлях державотворчого думання», – зазначив В. Лев [Лев 1976: 68], наголосивши на тому, що Б. Лепкий усвідомлював історичний твір як засіб виховання у загалу національної свідомості, патріотичних почуттів, гордості за героїчне минуле свого народу.

Водночас Б. Лепкий як український письменник і патріот мав чітку мету – дати українському читачеві історичні твори, котрі могли б протистояти тоді надзвичайно популярним історичним романам Г. Сенкевича, що «спричинилися до вироблення у польських головах уявлення про українців як бунтівних варварів» [Лисяк-Рудницький 1994 : 424 – 425]. Пишучи прозу на історичні теми, Б. Лепкий усвідомлював, що читачі порівнюватимуть його працю з творами інших авторів, тому його виклад вітчизняної історії був своєрідною відповіддю на публікації, в яких відверто фальсифікували історію України.

В історичних творах відображено погляд митця на складні українсько-польсько-російські взаємини у добу Козаччини. Простудіювавши праці М. Грушевського, М. Костомарова, Д. Дорошенка, В. Липинського, І. Крип'якевича й ін. учених, у тому числі польських та німецьких істориків, Б. Лепкий у творах «Мазепа» (1926 – 29), «Сотниківна» (1927), «Крутіж» (1941) змалював трагічні події XVII – XVIII ст. в історії України. Так, у багатотомній епопеї письменник показав останні роки гетьманування І. Мазепи, його виступ із метою вибороти державну самостійність України від царської Росії і трагічну поразку в цій боротьбі. А в історичних повістях «Сотниківна» та «Крутіж» автор звернувся до доби українського гетьмана І. Виговського, постать якого теж неоднозначно схарактеризована в зарубіжній історіографії через соборницькі переконання цього очільника.